

**HARF İNKILABINDAN BUGÜNE KADAR
TÜRKÇE KELİMELERİN İMLASI ÜZERİNE
BİR DEĞERLENDİRME**

*Lan-ya TSENG**

ÖZET

Bu makalede Türkiye Türkçesinin imlası üzerinde durulacaktır. Makalede harf inkılabından bugüne yazıda değişen imlalar ele alınmıştır. Özellikle üç imla değişikliği üzerinde durulmuş ve 1928'den bu yana Türkçenin imlasının daha tutarlı olma yolunda epeyce mesafe alındığından bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İmla, Türkiye Türkçesi, Harf İnkılabı, Alfabe.

**SPELL OF THE SOON REVOLUTION LETTER WORD
ON THE EVALUATION TURKISH LANGUAGE**

ABSTRACT

In this article, has been given information about the spelling of Turkish language. . In the article up spellings that changed in the written language from letter revolution to this day has been taken. Specially on three spelling changes has been focused. Since 1928 the Turkish spelling of the more consistent in the way that takes quite a distance has been mentioned.

Key Words: spelling, Turkish language, revolution letter, alphabet

Yazımıza başlarken, 1928'den 2004 yılına gelinceye kadar yetmiş altı yıllık bir sürede Latin kökenli yeni Türk imlasının geçirdiği

* National Chengchi University, College of Foreign Languages, Department of Turkish Language and Culture,

"Bu makale, Turkish Studies dergisine 15.05.2009 tarihinde gelmiş ve 20.06.2009 tarihinde hakem kurulu tarafından incelenerek yayımlanması uygun görülmüştür."

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

değişiklikleri ve imladaki istikrarsızlığı Türkçenin önemli bir sorunu olarak görüyor ve bu sorunu öncelikle vurgulamak istiyorum.

Yaptığım incelemede Latin kökenli yeni Türk harflerinin eski harfli dönemde yaşanan imla sorunlarını gidereceği savunulmuştur. Konuşma dilindeki ses özelliklerini yazıya aktaran Latin kökenli yeni Türk harflerinin yazıya kolaylıklar getirdiği, okur yazar oranını yükselttiği inkâr edilemez. Ancak Latin harflerinin kabul edildiği tarihten bu yana yetmiş altı yıl içinde imladaki tutarsızlıkların devam ettiği ve değişikliklerin günümüzde de durulmadığını görüyorum. Latin kökenli yeni Türk imlasının önümüzdeki yıllarda da birtakım değişikliklere uğrayacağı, Türk Dil Kurumunun imla kılavuzuyla ilgili yürüttüğü çalışmalardan anlaşılmaktadır. Nitekim bir iki ay önce Türk Dil Kurumunca yeni yayımlanmış olan *İlköğretim Okulları İçin İmlâ Kılavuzu*¹nda batı kökenli kelimelerden düzeltme işaretinin kaldırılmış olması, buna örnek olarak verilebilir.²

Bir türlü durulmayan bu gelişmelerin sebeplerini bu yazıda ele almak istedim. Amacım, imladaki sorunların giderilerek bu yeni yüzyılda değişikliklere son verilmesine ve bu duruma bir çözüm getirilmesine dikkat çekmek, değişikliklere sebep olan durumları ortaya koymaktır. Bunun için 1928'den 2000 yılına kadar imladaki değişiklikler üzerinde çalıştım. Yıllara göre örnekler çıkardım. Başlangıçtaki ve daha sonraki tutarsızlıklar üzerinde durdum. Ancak bu çalışmayı yaparken bütün değişiklikler ve tutarsızlıklarla ilgili örnekleri bu kısıtlı yazı süresince veremeyeceğimi belirtmek isterim. Bu sebeple mevcut değişikliklerden üçünü seçmekle yetindim.

Bu çalışmam için 1930'lu yıllardan başlayarak çeşitli dönemlere ait metinler seçtim ve bunları kaynak olarak aldım. Taradığım bu metinlerden bazıları şunlardır: *Taymis Kıyıları*³, *Bir Avuç Saçma*⁴, *Deli*⁵, *Fahim Bey ve Biz*⁶, *Mai ve Siyah*⁷, *Dün Bugün*

¹ TDK, *İlköğretim Okulları İçin İmlâ Kılavuzu*, TDK yay.: 850, Ankara 2004. (= İ.K.2004)

² İ.K.2004, 11. s.

³ ATAY, Falih Rifkî, *Taymis Kıyıları*, Akşam Matbaası, İstanbul 1934. (= TK)

⁴ KARAY, Refik Halid, *Bir Avuç Saçma*, Semih Lûtfi Kitabevi, İstanbul 1939. (= BAS)

⁵ KARAY, Refik Halid, *Deli*, Semih Lûtfi Kitabevi, İstanbul 1939.

⁶ HİSAR, Abdülhak Şinasi, *Fahim Bey ve Biz*, Hilmi kitabevi, İstanbul 1941 (= FBB)

⁷ UŞAKLIGİL, Halit Ziya, *Mai ve Siyah*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1942. (= MVS)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

*Yarın*⁸, *Üç Nesil Üç Hayat*⁹ ve *Fuḥṣ-i Atîk ve Hamamcı Ülfet*.¹⁰ Ayrıca 1928 yılında yayımlanan *İmlâ Lûgati*¹¹'ni tespit ettiğim hususlar açısından karşılaştırdım. Daha sonra 1941 yılında yayımlanan *İmlâ Kılavuzu*¹²'nu taramalardan elde ettiğim sonuçlar bakımından değerlendirdim.

Bu arada çıkardığım örneklerdeki ortak değişikliklere bakarak birtakım dönemler tespit ettim. 1928'den 1941'e kadar olan süreyi gösterdiği genel özellikler açısından bir dönem sayıyorum.

1941'den 1965'e kadar olan süre de bence başlı başına bir dönem sayılabilir.

1970-1980 yılları arasında olan dönem içinde de değişiklikler yapılmıştır.

Asıl köklü değişikliğin daha önceki imla anlayışına bir tepki niteliğinde olan ve Türk Dil Kurumunca 1985 ve 1990'lı yıllarda yayımlanan imla kılavuzları¹³nda yapıldığını belirtelim. Bu dönemin ilk kılavuzu olan ve 1985 yılında Hasan Eren imzasıyla yayımlanan *İmlâ Kılavuzu (İ.K.85')*, söz konusu değişiklik açısından üzerinde en çok durulması gereken yayındır.

Ardından 1996 ve daha sonra yayımlanan 2000 tarihli imla kılavuzları¹⁴ imlayı bilimsel temellere oturtma çabası içinde olup birçok değişikliklerin yapıldığı başka yayınlardır. Kabul etmek gerekir ki, önceki yıllarda imlası oturmuş ve benimsenmiş olan pek çok şekil başta 1985, daha sonra 1996 ve 2000 tarihli kılavuzlarda bilimsellik gözetilirken değiştirilmiş ve bu arada yeni sorunlar yaratılmıştır.

Konmuş olan bilimsel ölçütlere uymayan yüzlerce kelimenin imlası, bu kılavuzlarda ister istemez birer istisna örnek sayılmış ve

⁸ ORHON, Orhan Seyfî, *Dün Bugün Yarın*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943. (= DBY)

⁹ KARAY, Refik Halid, *Üç Nesil Üç Hayat*, Semih Lûtfi Kitabevi, İstanbul 1944. (= ÜNÜH)

¹⁰ Ahmet Rasim, *Fuḥṣ-i Atîk ve Hamamcı Ülfet*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1958. (= FAHÜ)

¹¹ Dil Encümeni, *İmlâ Lûgati*, Devlet Matbaası, İstanbul 1928. (= İ.L.28')

¹² TDK, *İmlâ Kılavuzu*, Cumhuriyet Bas., 1. bs., İstanbul 1941 (= İ.K.41')

¹³ Eren, Hasan, *İmlâ Kılavuzu*, TDK yay.: 525, TTK Bas., Ankara 1985. (= İ.K.85')

TDK, *İmlâ Kılavuzu*, TDK yay.: 525, gözden geçirilmiş yeni baskı, Ankara 1988.

TDK, *İmlâ Kılavuzu*, TDK yay.: 525, gözden geçirilmiş yeni baskı, TTK Bas., Ankara 1993.

TDK, *İmlâ Kılavuzu*, TDK yay.: 525, TTK Bas., Ankara 1996. (= İ.K.96')

¹⁴ TDK, *İmlâ Kılavuzu*, TTK Bas., Ankara 1996. (= İ.K.96'); *İmlâ Kılavuzu*, TTK Bas., Ankara 2000. (= İ.K.2000)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009

36.-37. sayfalarda¹⁵ bunlar, imlası gelenekleşmiş adı altında toplanmıştır. Bununla ilgili şu birkaç örneği verebiliriz: *Gözyaşı, başparmak, akciğer, ilkbahar, yüzyıl, milletvekili, soyadı, başvurmak, buzdolabı, ipucu* vs.

Bu yazıda 1928'den 2000'e yani 1928 tarihli *İmlâ Lûgati*'nden 2000 tarihli *İmlâ Kılavuzu*'na gelinceye kadar yapılan değişikliklerin küçük bir bölümü ele alınacaktır. Bu değişikliklerin önemli bir bölümünü doktora tezi olarak 2002 tarihinde tamamladığım ve şu anda Türk Dil Kurumunca basılmakta olan "Yeni Harflerin Kabulünden Sonra Türkçede Ses - Yazı İlişkisi"¹⁶ adlı çalışmamda değerlendirdim.

Tespit ettiğim değişikliklerden yalnızca üç değişikliği burada işleyeceğim ve belirlediğim dönemler arasında bu değişikliklerin ne durumda olduğunu göstereceğim.

Ek Olarak Kullanılan *ile*'nin Bir İsimle Bitişik Yazılışı

İle bilindiği gibi bağlaç veya bir edat olarak Türkçede kullanılmaktadır. *İle* bir yandan bağımsız bir kelime bazen de kelimeye birtakım ses değiştirmeleriyle bitştirilmiş bir şekildedir. *İle* sözünün ek olarak yazılışı, özellikle üçüncü şahıs iyelik ekiyle birleştiği zaman belirli tarihler arasında değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliği değerlendirmek için 1928, 1941 ve 1965 tarihli imla kılavuzlarından bugüne kadar olan dönemlerdeki gelişmeyi ele alalım. Kılavuzlara göre bu edatla ilgili değişiklikler, üç dönemde incelenebilir: 1928-1940; 1941-1964; 1965 ve sonra.

İle edatına *İmlâ Lûgati*'nde kalıplaşmış nazarıyla bakılmıştır; "dolayısile" (*İ.L.28*', 133. s.) ve "ziyadesile" (*İ.L.28*', 148. s.) biçimlerinde *ile*'nin kelimeye kaynaştırıldığı görülür. Bunun gibi "Anadolu sahillerile" (*İ.L.28*', V s.) "sarf kaidelerile" (*İ.L.28*', VI. s.), "fonetik itibarile" (*İ.L.28*', IX. s.), "defetmek maksadile" (*İ.L.28*', XI. s.), "ayırt etme işaretile" (*İ.L.28*', XII. s.), "isimlere ilâve edilen *ci, li* lâhikalarile" (*İ.L.28*', XIV. s.), "mukayese etmek suretile" (*İ.L.28*', XVI. s.), "arap harflerile" (*İ.L.28*', XVI. s.), "bazı kelimelerin tamamile" (*İ.L.28*', XVI. s.) ve "telâffuzların en iyisile" (*İ.L.28*', XVII. s.) örneklerinde görüldüğü gibi tamlanan eki yani 3. tekil şahıs iyelik eki korunmuş, *ile*'nin *i*'si düşürülmüştür. Bu durum 1940'lı yıllarda da devam etmiştir. Tahsin Banguoğlu'nun 1940'ta yazdığı *Ana Hatlarile Türk Grameri* adlı eserinin adında görüldüğü gibi bu

¹⁵ *İ.K.2000*, 36.-37. s.; *İ.K.96*', 35.-36. s.

¹⁶ Tseng, Lan-ya, Yeni Harflerin Kabulünden Sonra Türkçede Ses - Yazı İlişkisi, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002 (Basılmamış doktora tezi).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

imlaya uymuş, *ile* kelimeye bitişik yazılmıştır. Günümüzdeki imla ise, araya bir y koruyucu ünsüzü getirilip ünlü uyumuna bağlanarak söz konusu kelimeler, “Anadolu sahilleriyle”, “sarf kaideleriyle”, “fonetik itibarıyla”, “defetmek maksadıyla”, “ayırt etme işaretiyle”, “isimlere ilâve edilen *ci, li* lâhikalarıyla”, “mukayese etmek suretiyle”, “Arap harfleriyle”, “bazı kelimelerin tamamıyla” ve “telâffuzların en iyisiyle” biçimlerini almıştır.

Daha önce yalnızca örneklerden çıkarılan ve tespit edilen bu durum, 1941 tarihli *İmlâ Kılavuzu*'nda (İ.K.41'de) bir kural hâline getirilmiş, *ile*'nin isimle bitişik yazılışı hakkında kılavuzda *hatlarile* biçimindeki imladan vazgeçilerek şu bilgi verilmiştir.

“... Bu durumda (-yle) eki iki hal gösterir:

I. Sesli ile biten yalın kelimedenden sonra benzeşir:

Örnekler: *Araba ile - arabayla, burgu ile - burguyla, testere ile - testereyle, örtü ile - örtüyle...* gibi.

II. Sonunda üçüncü şahıs iyelik (muzaf) eki olan kelimelerden sonra daima (-iyle) şeklinde kalır:

Örnekler: *Babası ile - babasıyla, kedisi ile - kedisıyla, karısı ile - karısıyla, ordusu ile - ordusuyla, gözü ile - gözüyle...*¹⁷ gibi.”

Görüldüğü gibi bu kez *karısıyla* ve *ordusuyla* örneklerinden anlaşıldığı gibi bitiştirilen bu edat üzerinde ünlü uyumları uygulanmamıştır. Yani son sesi ünlü olan yalın kelimeye *ile* edatı getirildiğinde büyük ünlü uyumuna göre herhangi bir ses değişikliği yapılmamıştır.

İle'nin uyuma sokulması ise 1965'te gerçekleşmiştir. 1965 baskılı *Yeni İmlâ Kılavuzu*'nda¹⁸ “*ile* Kelimesinin Ek Olarak Kullanılışı” başlığı altında şu bilgiler verilmiştir:

“A. *ile* bağlacı ünsüz ile biten kelimelere ek olarak getirildiği zaman başındaki *i* ünlüsünü kaybeder ve ekler gibi ünlü uyumuna bağlanır: *Kömürle, ateşle, odunla, taşla...* gibi.

B. Ünlü ile biten kelimelere *ile* sözü getirilince kelimenin sonundaki ünlü, *ile* sözünün başındaki ünlü ile çatışır, *ile*'nin başındaki ünlü düşerek, araya bir -y- koruma ünsüzü girer ve ek, kalınlık incelik bakımlarından, sonuna eklendiği kelimenin ünlü uyumuna bağlanır: *Bahçe-yle, bahçesi-yle; kapı-yla, kapısı-yla; baba-*

¹⁷ İ.K.41', XXVI.-XXVII. s.

¹⁸ TDK, *Yeni İmlâ Kılavuzu*, TTK Bas., Ankara 1965 (= İ.K.65')

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

yla, babası-yla; üzüntü-yle, üzüntüsü-yle; ordu-yla, ordusu-yla örneklerinde olduğu gibi.”¹⁹

Yukarıdaki açıklamadan anlaşıldığı gibi 1965’te *ile*’nin isimle bitişik yazılışı konusunda artık ek olarak değerlendirilmiş, ünlü uyumuna dayandırılmıştır.

Şimdi *ile* edatının yazılışı ile ilgili örnekleri metinlerden vererek tarihî süreç içindeki değişiklikleri gözler önüne serelim:

1934 yılında yayımlanmış olan, Falih Rıfkı Atay’ın *Taymis Kıyıları* (TK) adlı eserinden konuyla ilgili olan örnek şöyledir:

“O kadar şöhretini işittiğiniz kornişi dolaştım: bu, İngiltere’nin bir tarla *yoliyle* mukayese olunabilir.” (TK, 147. s.)

1939’da Refik Halid Karay’ın yazdığı *Bir Avuç Saçma* (BAS) ve *Deli* adlı eserlerden konuyla ilgili olan birkaç örnek verelim:

“Küçük yaşımdanberi Kurban *bayramile* başım hoş değildi.” (BAS, 14. s.)

“... dört yüz bin koyun kesilir, bunların *kanile* topraklar ıslanır, *bağırsaklarile* çukurlar taşar, pösteki ve *boynuzlarile* etraf dolardı.” (BAS, 15. s.)

“Kadın *elile* açılan gönül yarasını yine bir kadın eli sarar.” (BAS, 54. s.)

“*Vaktile* değirmi sakallı, para bıyıklı imiş, şimdi yüzünde tüytüs yok!” (*Deli*, 10. s.)

“Hele şu Hanım Sultana bakınız... *Büyükbabasile* nasıl da şakalaşıyor!” (*Deli*, 11. s.)

“Bugün bir Türk *sıfatile* haykırıyorum: Biz Behreng *boğazile* Manş denizini birleştireceğiz...” (*Deli*, 22. s.)

“«Peh peh, kırk bir buçuk maşallah!» demesek, adamcağız, tonton bastonuna göz değer *korkusile*, belki de kızacak.” (*Deli*, 41. s.)

“Ben de, işte Bileciğe gidiş *sevincile* Ankara koşmalarını hafiften ıslıkla geçiyordum...” (*Deli*, 61. s.)

1941 yılında Abdülhak Şinasi Hisar’ın yayımladığı *Fahim Bey ve Biz* (FBB) adlı eserden konuyla ilgili şu cümle verebiliriz:

¹⁹ İ.K.65’, 15.-16. s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

“Hülâsa Fahim Bey de ismini bir müddet, aşkın meşhur çiftlerinde olduğu gibi, *sevgilisinkile* birleştirmeğe muvaffak olmuş.” (FBB, 27. s.)

1942 yılında Halit Ziya Uşaklıgil’in Hilmi Kitabevi’nce yayımlandığı *Mai ve Siyah* (MVS) adlı eserinden konu ile ilgili olarak şu örnek verelim:

“Ahmed Cemil ince *parmaklarile* yumuşak sarı saçlarını taradı...” (MVS, 8. s.)

“Bir lisan... Oh! Saçma söylüyorum, zannedeceksiniz, bir lisan ki sanki *tamamile* bir insan olsun.” (MVS, 10. s.)

“Risaleler mekteb *kitablarile* mekteb çocuklarından kurtulamıyacaktılar.” (MVS, 95. s.)

“- kemanın *yayile* nota sehpasının üzerine vurdu, ...” (MVS, 129. s.)

“Elindeki *bıçağıle* bardağına vurdu...” (MVS, 210. s.)

“Ahmed Cemil biraz müte’essir, titreyen *sesile* başladı.” (MVS, 212. s.)

“Bir zaman geldi ki hepsi bir bahar gecesinin çiçek *kokularile* dolu nefesi altında rü’yaya benzeyen bir âleme dalmış gibidiler.” (MVS, 213. s.)

1944 yılında Refik Halid Karay’ın yayımladığı *Üç Nesil Üç Hayat* (ÜNÜH) adlı eserden konuyla ilgili olan örnek şöyledir:

“Şayet yıkanmağa giren hanım veya bey... sıcağın düşer, bayılır, üzerine fenalık gelir *korkusiyle* ikide bir kapıyı vurur...” (ÜNÜH, 46. s.)

1958 yılında Ahmet Rasim’in İstanbul Matbaası’na yayımlandığı *Fuhs-i Atık ve Hamamcı Ülfet* (FAHÜ) adlı eserden konuyla ilgili örnek şunlardır:

“Ufak bir manivelânın *tahrikiyle* koca bir sefineyi yerinden hoplatıp sürüyen bir makine *azgınlığıyle* benim acemi gönlüme dokunuyordu.” (FAHÜ, 28. - 29. s.)

“... işitilecek derecede bir hart ile peynirli pidenin belini bükenler mi, içinde armonik, keman Tatavla *havalariyle* ardını göremeyecek derecede dalgın giden, kış tarafı meze *tabaklariyle* örtülmüş yalnız bir: - Varda!... Dokunmayın!...” (FAHÜ, 55. s.)

Harf inkılabından sonra imlaya yansıtılan diğer ses olayları da şu başlıklar altında toplanıp değerlendirilmeye çalışılmıştır:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- 1- y Sesinin Daraltıcı Etkisinin Yazıya Yansıtılması;
 2- *mAk*'lı Masterlara Ünlüyle Başlayan Ek Getirildiğinde Yumuşak g (ğ) Sesinin Yazıya Yansıtılması.

y Sesinin Daratıcı Etkisi

Ele aldığımız değişiklik örneklerinden biri de y sesinin daraltıcı etkisidir. Çıkış yeri bakımından geniş, düz (*a, e*) ünlülerini etkileyen ve daraltıp söyleyişte onları birer dar ünlü (*ı, i, u, ü*) hâline getiren y sesinin bu özelliğinin yazıya tam olarak yansıtılması, yeni harflere geçildiği dönemde öne çıkmış ve 1928'den 1965 yılına kadar olan sürede değişikliklere uğramıştır.

Geniş, düz ünlülerle, yani *a, e* sesleriyle biten fiil kökünün ünlü ile başlayan bir ekle birleştiğinde, araya zorunlu olarak getirilen y sesi, kendinden önceki geniş, düz ünlüleri daraltır; belli süreler içinde y sesinin daraltıcı özelliği yazıya yansıtılmaya çalışılır.

y sesinden önceki veya sonraki geniş ünlünün bu sesin etkisiyle daratılışı ile ilgili ilk örnekleri 1928'de yayımlanan *İmlâ Lûgati*'nde görmekteyiz: “hiç türkçeleri olmıyan” (*İ.L.28*, VI. s.), “dercedilmıyen” (*İ.L.28*, XVI. s.) ve “gösterilmıyen” (*İ.L.28*, XVII. s.)

1941 tarihli *İmlâ Kılavuzu*'nda (*İ.K.41*) ön söz ve açıklamalar bölümlerinde y ünsüzü yanında bulunan ünlünün daralmasıyla ilgili “esirgemıyen” (*İ.K.41*, X. s.), “yumuşıyarak” (*İ.K.41*, XXIII. s.), “uğramıyan” (*İ.K.41*, XXIV. s.), “bağlıyan” (*İ.K.41*, XXVII. s.), “bağlanmıyarak” (*İ.K.41*, XXXIV. s.), “gösterilmıyerek” (*İ.K.41*, XXXV. s.) ve “belli edilmıyen” (*İ.K.41*, XLIII. s.) sözlerini örnek olarak verebiliriz.

1965'e gelince konuşmanın yazıya intikaline bu açıdan izin verilmemiş, eklerin gramatikal şekilleri korunmuştur; y ünsüzünün yazıya yansıtılması hakkında 1965'te yayımlanan *Yeni İmlâ Kılavuzu*'nda (*İ.K.65*) şu tabloya yer verilmiştir:²⁰

		Kelimelerin Kökü ve
<u>Konuşma Şekli</u>	<u>İmlâ Şekli</u>	<u>Eklerinin Aslı</u>

²⁰ *İ.K.65*, 19. s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/3 Spring 2009*

başlıyacak	başlayacak	baş-la-y-acak
başlıyan	başlayan	baş-la-y-an
başlamıyan	başlamayan	baş-la-ma-y-an
başlamıya	başlamaya	baş-la-ma-y-a
başlıyarak	başlayarak	baş-la-y-arak

1965'ten bu yana y'nin daraltıcı etkisi, konuşma dilinde sürürken yazı dilinde sadece şimdiki zaman ekinde görülmektedir. Bugün de aynı söyleyiş hâkim olmakla birlikte y'nin etkisi, *başla-* > *başlıyor*, *incele-* > *inceliyor*; *horla-* > *horluyor*, *söyle-* > *söylüyor* örneklerinde olduğu gibi, şimdiki zaman ekinde görülmekte, bunun dışında imlaya ses özelliği yansıtılmamaktadır. Bu durum da sesçil imla anlayışının zayıfladığı, bunun yerine köken imlasını giderek önem kazandığını söyleyebiliriz.

Bu değişikliklerle ilgili örnekleri tarih sırasına göre şöyle sıralayabiliriz:

1934 yılında yayımlanmış olan, Falih Rıfkı Atay'ın *Taymis Kıyıları* (TK) adlı eserinden konuyla ilgili birkaç örnek verelim:

“Ve *parlıyan* kara deri, kuvveti daha iyi güzelleştiriyor.” (TK, 16. s.)

“... ilk Belçika tulumbası İngiliz kömür madenlerine *girinciye* kadar buraları ham yün pazarı idi.” (TK, 19. s.)

“- Golf *oynamıyan*, yarış atı *beslemiyen*, fecirde sokağa *uğrıyan* aşağı insanı ucuz malı, nasıl olur da, benim, golf değeneklerimin, cokeyimin ve etli kahvealtımın masrafını üstüne alan fiatma karşı koyabilir?” (TK, 115. s.)

“Az *söyliyen*, ağzından hiç şikâyeti *duyulmıyan*, *esnemiye...* ve bir gün büyük bür rütbe ile masasından ayrılıp malikânesine çekilen İngiliz memurunun portresini az çok tanırız.” (TK, 67. - 68. s.)

1939'da Refik Halid Karay'ın yayımladığı *Bir Avuç Saçma* (BAS) adlı eserden konu ile ilgili şu örnekler verelim:

“Kuzu mu? Bir daha canlısını eve *sokmıyacaktım...*” (BAS, 10. s.)

“Neden, acaba, derdim, at gibi, kuş gibi daha çevik, daha emniyetli hayvanların arksına binip bu tehlikeli yeri *geçmiyeceğiz* de yürümesini bile *beceremiyen*, bilhassa koşmağa hiç *gelemiyen* şu hantal mahlûkları seçeceğiz?” (BAS, 14. - 15. s.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

“Sizin arzularınızın hülâsası: Zahmet çekmiyeyim, üzülmiyeyim, aldanmıyayım!” (BAS, 51.s.)

1941 yılında Abdülhak Şinasi Hisar’ın yayımladığı *Fahim Bey ve Biz* (FBB) adlı eserden konuyla ilgili şu örnekler verebiliriz:

“Beni görür görmez o da gülümsüyerek ve hazla gözlerini açarak: «Vay, gel!...» diye isistikbal ederdi.” (FBB, 13. s.)

“ Öyle doğru şeyler söylemiş ki bir filozof da ancak bu kadarını bulup söyleyebilirmiş!” (FBB, 25. s.)

“«Ben bu borcumu ömrümde ödiyemem!» diye ümitsizliğe kapılmış.” (FBB, 33. s.)

1942 yılında Halit Ziya Uşaklıgil’in Hilmi Kitabevi’nce yayımlandığı *Mai ve Siyah* (MVS) adlı eserden konu ile ilgili olarak şu örnek verelim:

“- Şimdi o şey alınmadı diye kapı açılmıyacak mı?” (MVS, 94. s.)

“Yürüyemeyeceğim, beni buraya bırak; şuraya düşmek, kumlar üstünde ölmek istiyorum...” (MVS, 184. s.)

1944 yılında Refik Halid Karay’ın yayımladığı *Üç Nesil Üç Hayat* (ÜNÜH) adlı eserden konuyla ilgili olan birkaç örnek verelim:

“Bir kadın - Tuzlamıyalım mı?” (ÜNÜH, 8. s.)

“Binaenaleyh bugünün aşklarında bir türlü yanaşlamıyana, ele, avuca sığamıyana karşı duyulan tatlı tahassür, şiir, hulya yoktur...” (ÜNÜH, 39. s.)

1958 yılında Ahmet Rasim’in İstanbul Matbaası’na yayımlandığı *Fuḫş-i Atık ve Hamamcı Ülfet* (FAHÜ) adlı eserden konuyla ilgili şu örnekler verelim:

“- Demek ki artık bizim taraflara gelmiyeceksin?” (FAHÜ, 86. s.)

“- İçinizde evini bilen varsa tarif etsin de şimdi hizmetçi yollıyalım...” (FAHÜ, 5. s.)

-mAk’lı Masterlara Ünlüyle Başlayan Ek Getirildiğinde Yumuşak g (ğ) Sesinin Yazıya Yansıtılması

1928 yılında yayımlanan *İmlâ Lûgati*’nde (İ.L.28’) ince ve kalın ünlülü fiillerden sonra gelen -mak / -mek master ekinin ünlü ile başlayan ek aldığı -mağa /-meğe; -mağı /-meği biçimlerinde olup

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

“dercetmeği” (İ.L.28’, VI. s.), “yazmağı” (İ.L.28’, XI. s.), “kalkmağa” (İ.L.28’, XI. s.), “anlaşılmağı” (İ.L.28’, XIV. s.), “göstermeği” (İ.L.28’, XI. s.) ve “bulunmağı” (İ.L.28’, XVI. s.) örneklerinde olduğu gibi son sesin yumuşak g sesine çevirildiği görülmektedir.

Bu tutum, 1941 tarihinde basılan *İmlâ Kılavuzu*’nda (İ.K.41’) da devam etmiştir. Kılavuzun açıklamalar bölümünden şu örnekleri verebiliriz: “göstermeğe” (İ.K.41’, IX. s.), “anlatılmağa” (İ.K.41’, XVIII. s.) vb.

Bu dönemde yazılan ve imlaları İ.L.28’e, İ.K.41’e uyan hikâye ve romanlarda *-mak / -mek* biçiminde olan mastar eklerinin *-mağa /-meğe; -mağı /-meği* biçimlerinde korunduğunu görüyoruz. Konu ile ilgili olarak tarih sırasına göre şu örnekleri verebiliriz:

1934 yılında yayımlanmış olan, Falih Rıfkı Atay’ın *Taymis Kıyıları* (TK) adlı eserinden konuyla ilgili birkaç örnek verelim:

“... Henley’de kürek *çekmeğe*, yahut Eskoçya’da balık *avlamağa* giden güler yüzlü sarrafın elindedir.” (TK, 42. s.)

“- İşçilerinizi sadaka ile *çalıştırmağa* ne hakkınız var?” (TK, 79. s.)

“Bir cumartesi Week-end’e giderken, harpten asla *bahsetmemeği* kararlaştırdık.” (TK, 80.s.)

“Her çalışan milletin, öteki kadar, *yaşamağa, kazanmağa, mesut ve rahat olmağa* hakkı vardır.” (TK, 100. s.)

1939’da Refik Halid Karay’ın yayımladığı *Bir Avuç Saçma* (BAS) ve *Deli* adlı eserlerden konu ile ilgili şu örnekler verelim:

“Fakat dikenli ağacını, yani kaynanayı da beraber *sürüklemeğe* lüzum yok!” (BAS, 55. s.)

“Hem vaktile çocuklar, öyle şimdikiler gibi, kanlı vakaları *kanıksamağa* fırsat bulamamışlardı.” (BAS, 16. s.)

“Bir muharrirle bir mektep hocasının çektiği çile genç yaşta saçı sakalı *ağartmağa* ve dimağı *sulandırmağa* kâfi gelirdi.” (*Deli*, 39. s.)

“Bir saate varmadan ateş dört, beş kola ayrılmış, hattâ perendeler atarak damdan dama *sıçramağa*, mesafeler *aşmağa*, harikalar *göstermeğe* başlamıştı.” (*Deli*, 47.- 48. s.)

1942 yılında Halit Ziya Uşaklıgil’in Hilmi Kitabevi’nce yayımlandığı *Mai ve Siyah* (MVS) adlı eserinden konu ile ilgili olarak şu örnek verelim:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

“Eğlenmeğe, gülmeğe, bağıрмаğa vesile arayan bu gençler hep alkışladılar...” (MVS, 5. s.)

“... bunu mutlaka söylemeği bir vazife addediyorsa tahkire neden lüzum görüyor?...” (MVS, 97. s.)

1943 yılında Orhan Seyfi Orhon’un yayımladığı *Dün Bugün Yarın* (DBY) adlı eserden konuyla ilgili şu örnekler verelim:

“Millî duyguları yoketmeğe çalışan Abdülhamid devrinin mektep kitaplarından birini açıp okuyalım...” (DBY, 15. s.)

“Yeter ki uğruna döğüşmeğe değer bir ülkü elde bulunsun.” (DBY, 75. s.)

1944 yılında Refik Halid Karay’ın yayımladığı *Üç Nesil Üç Hayat* (ÜNÜH) adlı eserden konuyla ilgili olan birkaç örnek verelim:

“Gazeteye yazmağı unutmamalı.” (ÜNÜH, 10. s.)

“Sabah kahvene on damla koyup içmeğe başladın mı, Allahın izniyle, haftasına bir şeyciğin kalmaz!” (ÜNÜH, 60. s.)

“Ve salıncak kurmağı bilen analar nâdirlermişdir.” (ÜNÜH, 17. s.)

1958 yılında Ahmet Rasim’in İstanbul Matbaası’na yayımlandığı *Fuhs-i Atık ve Hamamcı Ülfet* (FAHÜ) adlı eserden konuyla ilgili şu örnekler verelim:

“Biz dünyaya yaşamağa mı geldik öğrenmeğe mi?...” (FAHÜ, 29. s.)

“Ben o zamana kadar ölmeği biliyordum amma öldürmeği bilmiyordum...” (FAHÜ, 25. - 26. s.)

“Valde kaç defa evlendirmeğe kalktıysa da birer bahane bularak vazgeçirdim...” (FAHÜ, 73. s.)

1965 tarihli *Yeni İmlâ Kılavuzu (İ.K.65)* ise “Ünlülerin Masterlara Etkisi” başlığı altında aşağıdaki açıklama ile bu uygulamayı bir yerde eleştirmiş, ama tam olarak *-mağa /-meğe; -mağı /-meği* biçimlerinin kaldırılması gerektiği üzerinde bir hüküm vermemiştir:

“Türk dilinde iki mastar eki (*-me, -mek*), kimi çekim ekleriyle kullanmada birbirine karışmaktadır. Bu karışma ünlü ile başlayan eklerin, mastar eklerine getirilmesinden doğar. Özellikle ince ünlü taşıyan kök ve eklerde kendini gösterir: *-mek* mastarından yapılan *gel-meğ-e, gel-meğ-i* şekillleri, *-me* mastarından yapılan *gel-me-y-e, gel-me-y-i* şekilleri ile konuşmada karışmaktadır ve imlâda da

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

karişık yazılmaktadır. Halbuki kalın ünlüsü olan *kal-mağ-a*, *kal-mağ-ı* şekilleri *kal-ma-y-a*, *kal-ma-y-ı* şekilleri ile konuşmada karişmaz. Fakat bugün, bu iki mastar şekli, görev bakımından birbirinin yerini tuttuğundan, zamanla biri kalacak, öteki unutulacaktır. Şimdiki halde her ikisini de imlada göstermek gerekmektedir.”²¹

Bu durum 2000’li yıllara kadar sürmüştür. Türk Dil Kurumunca yayımlanan 2000 tarihli *İmlâ Kılavuzu (İ.K.2000)* da şu açıklama ile *-mağa /-meğe*; *-mağı /-meği* biçimlerinin kullanılabilceğini belirtmiş ve *-maya /-meye*; *-mayı/ -meyi* biçimlerine doğru bir imla eğiliminin olduğunu göstermiştir:

“-mak, -mek ile biten mastarlardan sonra -a, -e, -ı, -i eklerinden biri gelirse -k ünsüzü yumuşar:... *yazmağa* (başladı). ... *bildirmeğe* (geldim). Ancak mastarlarda y’li yazılışa doğru güçlü bir eğilim vardır.”²²

Yaptığımız taramalara göre son yıllarda *-mAYa* ve *-mAYI* biçimleri imlaya hâkim olduğunu, *-mAĞA*, *-mAĞI* biçimlerinin artık yazıda görülmediğini söyleyebiliriz. Görev bakımından birbirine yakın olan bu iki ekten *-mAĞA*, *-mAĞI* biçiminin kullanılmamasının sebepleri arasında söyleyişteki zorluk da sayılabilir.

Üç imla değişikliği üzerinde yaptığım bu araştırmadan sonra sonuç olarak diyebilirim ki, 1928’den 2000’e Türk imlası, genel olarak doğruya, daha kurallı olmaya, dilin ses ve şekil özelliklerine uymaya yönelik bir gelişme içindedir. Bu olumlu süreç devam ederken yeni yeni sorunların daha ortaya çıktığı görülmektedir. Bu da meseleye daha profesyonelce bakılmamaktan ileri geldiği, örneklerin yeterince toplanmadan karar verildiği, kural belirlerken yeterince tartışılmadığı kanaatini doğuruyor. Bununla birlikte Türk imlasının istikrara doğru gittiğini söyleyebilirim.

KISALTMALAR

BAS	: Bir Avuç Saçma
DBY	: Dün Bugün Yarın
FAHÜ	: Fuş-i Atık ve Hamamcı Ülfet
FBB	: Fahim Bey ve Biz

²¹ *İ.K.65*, 18. s.

²² *İ.K.2000*, 15. s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

İ. L. 28'	: İmlâ Lûgati 1928
İ.K.41'	: İmlâ Kılavuzu 1941
İ.K.65'	: Yeni İmlâ Kılavuzu 1965
İ.K.85'	: İmlâ Kılavuzu 1985
İ.K.96'	: İmlâ Kılavuzu 1996
İ.K.2000	: İmlâ Kılavuzu 2000
İ. K. 2004	: İmlâ Kılavuzu 2004
MVS	: Mai ve Siyah
TK	: Taymis Kıyıları
ÜNÜH	: Üç Nesil Üç Hayat

KAYNAKÇA

- Ahmet Rasim, *Fuhş-i Atîk ve Hamamcı Ülfet*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1958.
- ATAY, Falih Rıfkı, *Taymis Kıyıları*, Akşam Matbaası, İstanbul 1934.
- KARAY, Refik Halid, *Bir Avuç Saçma*, Semih Lûtfi Kitabevi, İstanbul 1939.
- Dil Encümeni, *İmlâ Lûgati*, Devlet Matbaası, İstanbul 1928.
- EREN, Hasan, *İmlâ Kılavuzu*, TDK yay.: 525, TTK Bas., Ankara 1985.
- HİSAR, Abdülhak Şinasi, *Fahim Bey ve Biz*, Hilmi kitabevi, İstanbul 1941.
- KARAY, Refik Halid, *Deli*, Semih Lûtfi Kitabevi, İstanbul 1939.
- KARAY, Refik Halid, *Üç Nesil Üç Hayat*, Semih Lûtfi Kitabevi, İstanbul 1944.
- ORHON, Orhan Seyfi, *Diün Bugün Yarın*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943.
- TDK, *İlköğretim Okulları İçin İmlâ Kılavuzu*, TDK yay.: 850, Ankara 2004.
- TDK, *İmlâ Kılavuzu*, Cumhuriyet Bas., 1. bs., İstanbul 1941

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- TDK, *İmlâ Kılavuzu*, TDK yay.: 525, gözden geçirilmiş yeni baskı, Ankara 1988.
- TDK, *İmlâ Kılavuzu*, TDK yay.: 525, gözden geçirilmiş yeni baskı, TTK Bas., Ankara 1993.
- TDK, *İmlâ Kılavuzu*, TDK yay.: 525, TTK Bas., Ankara 1996.
- TDK, *İmlâ Kılavuzu*, TTK Bas., Ankara 1996.
- TDK, *Yeni İmlâ Kılavuzu*, TTK Bas., Ankara 1965
- TSENG, Lan-ya, *Yeni Harflerin Kabulünden Sonra Türkçede Ses - Yazı İlişkisi*, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002 (Basılmamış doktora tezi).
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya, *Mai ve Siyah*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1942.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*